

Mod påske ... lige yndefuld skær og rødmende overrasker os vårkobjældens prinsessefornemhed i ødemarken *Kaj Munk* (9), en dunet stængel forsynet med en dunet krans af svøblblade løfter en stor troskyldig blomst lige op af forgængelighedens tristeste øde. Ren og skær åbner den sig mod solen og den blå forårshimmel, midt i dens skinnende hvide indre sidder som en guldklump af støvdragere og støvveje, som om en af pilebuskens gule gæslinger holdt flyttedag og sidder her som midt i en bristende skal. Det er foråret, der møder os med sit reneste smil i denne store yndige blomst. Men når solen daler, lukker den sig, og vi ser den klædt med dun ... så hele blomsten er så blød at føle på som en nyfødt ælling. Blomstens yderside har lyngens brunrøde farve, så når den er sammenfoldet, ser den så ydmyg og fattig ud i modsætning til det strålende smil, som forårssolen kaldte frem *Alfred Kaae* (10). Hun står og nikker så barnebly · bag bakkekammen i lyngens ly, .. så drømmedejlig i blåværkskjol, · at Salomon selv på sin kongestol · i al sin visdom og al sin væld · var stodderprydet mod »vårens bjælde« *Søren Noe-Nygaard* (11).

LITTERATUR: (1) 689 2,385f; 107; (2) 696 50; (3) 462 27; (4) 259b 2,27; (5) 821r 49, 821l 13; (6) 723 34; (7) 689 2,387; (8) 213 140; (9) 616 16; (10) 505 38; (11) 650 40.

LÆGEMIDLER

Vinafkog af rod eller frø drikkes for at uddrive blæresten og menses, urten eller destilleret vand deraf renser onde sår, fjerner dødt kød (1546 ff; 1).

Den knuste plante anbringes som blæretrækkende omslag på håndleddene mod koldfeber (malaria), saften gnides på vorter, de tørrede og pulveriserede rødder giver nysen ligesom snustobak (1648; 2).

Blomsterne bruges til omslag på feberpuls (1688; 3). En te af planten er blevet drukket for gift (4). Urten føres på nogle apoteker.

LITTERATUR: (1) 841 1577,53; (2) 697 115; (3) 89 2; (4) 280 9/11 1944.

ANDEN ANVENDELSE

Børn gør frugtstanden våd, reder »hårtotten« bager og fletter græsstrå i den; de kildrer hinanden med frøduksen under næsen og siger: vil du lugte til den lådne dreng? (NSjælland), sml. s. 165f. Den stive stængel med frugtstanden er drenges »barberkost«.

Af blomstersaften kan laves grønt blæk (1). Påskeæg farves grønne med blomsterne i kogevandet (1761; 2). – Under anden verdenskrig blev det anbefalet at bruge rødderne, der indeholder saponin, som erstatning for kvillajabark til finvask (3).

Man har hentet kobjælder fra naturen til indplantning i haver (1648; 4).

LITTERATUR: (1) 576 4,1799,406; 398 1806,524; (2) 696 51; (3) 856 nov. 1941; (4) 697 115.

Anemone, *Anemone*

Den HVIDE ANEMONE, *Anemone nemorosa*, er alm. i løvskove, fra den krybende jordstængel opsendes hånddelte rodblade og 10–15 cm høje stængler med tre svøblblade på midten og en hvid, udvendig ofte rødt anløbet blomst.

På en hektar bøgeskovbund er optalt 7½ millioner anemoneplanter (Geelskov, Ermelunden) med et bladareal, der temmelig nøje svarer til det dobbelte jordareal (1).

Anemone 1700-t ff af græsk anemos = vind, uvist hvorfor plantens navn blev knyttet hertil. *Hvideved* o. 1300ff (hvitwith), *hvidevisse* 1560 ff, Vendsyssel, Lolland, yngre: *hvideveje*, *virrevej* (nu næppe i alm. sprogbrug), forleddet vist til vira, virre = nikke; små hvide kragetæer 1648–88 efter bladformen ligesom hvid hanefod 1780; *skov-vejruert* 1648 jf. anemone, *vindblomst* o. 1700–1905, *vindrose* 1793–1905; *koralblomst* o. 1700–1820, *hvidsippe* 1767–1834 til svensk sippa, måske fordi blomsten kan ligne en krone, men snarere til sipp = hængehoved (om de nikkende blomster); *vårlilje* SSjælland o. 1860, *stjerneblomst* Als og *fedtblomst* Als, N og VFyn, Lolland som modsætning til »smørblomst«, ranunkel (s. 172), *koldurt* Ø og VJylland, Fyn, *koldeblomst* ØFyn, Langeland, *koldfeberblomst* Djursland, Sjælland, *feberblomst*, -urt Sjælland, Lolland, Langeland, anvendt mod koldfeber, se nedenfor; *værkurt* Bornholm mod gift, *snogblomst*, -urt Fyn, Sjælland med nedsættende betydning, *storkeurt* Fyn, *storkemøg* NVSjælland blomstrer samtidig med fuglens ankomst, men også efter blomsterfarven; *biurt* ØJylland, *skovblomst* ØMøn, *særkesisse* SSjælland (2). – Skovdistriktet bag Hareskovpavillonen kaldes »de hvide anemoners land« (3).

BLÅ ANEMONE, *Anemone hepatica*, har læderagtige, trelappede, på undersiden rødbrune blade

og dyblå blomster med hvide støvdragere på silkehårede stilke. En af vore tidligste forårsplanter, navnlig i åbne egeskove.

Leverurt 1533–1648, de leverdannede og -farvede blade er anvendt mod leversygdomme, se nedenfor; *trefoldighedsurt* 1619, *blåved* 1643ff, SSjælland, *blåvej* ØJylland modsat hvidevej om hvid anemone (s. 167), *leverkløver* 1648–o. 1700 efter bladformen; *gyldenkløver* 1648–1793 vel fordi bladundersiden kan være rødgylden; *ædelkløver*, *adelkløver* 1648–1915, *blåkløver* Bornholm, *himmeldråbe* (4), *sneppesfordriver* SSjælland o. 1870ff, sneppen drager bort, når den har set årets første hvide (1865; 5) eller blå anemoner (6); *troløvelsesblomst* Fyn og *jomfrublomst* Lolland, blomsterne kommer frem før bladene jf. navne til en have-varietet med fyldte røde blomster, som blev dyrket allerede 1648 (7): *sønnen før faderen* (eller omvendt) 1912ff, Lolland, *jomfru tidlig* 1912ff, *de unge karle* Fyn; *kløver*, *kløverblo* Fyn, *tormånedsblo*, *-lilje* Lolland, *tormåned* 1912–20, tormåned er marts; *martsrose* (8).

LITTERATUR: (1) 244 14,1954,29–31; (2) 689 1,85–87; (3) 237d 83; (4) 1005 1/4 1927; (5) St. St. Blicher, Diana; (6) 145 251; 280 9/3 1941; (7) 697 6; (8) 689 1,81–84.

LÆGEDOM, PRYDPLANTE

Når bønderne om foråret får øje på blomsterne, plukker og spiser de straks stiltende tre som værn mod koldfeberen (malaria), de giver dem også til folk med sygdommen og tørrer dem til brug om vinteren (1648; 1). Denne anvendelse har til nutiden været kendt over det meste

af landet (2). Man skal efter at have spist den eller de tre første sete anemone(r) sige: *virrevej*, *virrevål*, Vorherre befri mig for *æ kold* (Haderslev); *hvisis*, *hvisis bold*, Gud fri mig for *æ kold* (VJylland); *hvidevisse* og *gråbolde* (bynke, bd. 4), Gud fri os fra den kolde, og: tre små *hvitteveje*, I skal mig fra den slemme kolde feje (Fyn o. 1870); nu tager jeg *hvidvisser* så bold, de hjælper for al sygdom, men mest for den kold' (Vendsyssel); *virre*-, *virre*-, *vejblo*, forbyd den ond kold' aldrig til mig at kom' (Malt); *virre*, *virre*, *veje*, vil du mig *forbeje* for *æ kål* i år og et andet år og så længe jeg lever (Haderslev) (3). – På Als var man bange for at røre ved eller lugte til blomsten, der kunne smitte med koldfeber (4), sml. navne s. 167.

Hvide anemoner knust med æggehvide og salt bindes på pulsårer mod koldfeber, eller patienten skal drikke destilleret vand af planten (1618; 5). Hævede fødder bades med dekokt på hvide eller blå anemoner (1643; 6). Navnet *værkurt* 1800-t på Bornholm antyder en anvendelse mod gift (7). – Plantens saft blev regnet for meget giftig (1806; 8).

Hvid Anemone, knust lampegas og olie er gnedet i hests øje mod keratitis (1500-t; 9). Planten får skyld for at give kvæget blodig urin (VFyn 1771; 10).

Blå anemone indtages for leverlidelser, spises eller saften drikkes med vin eller øl for gulsot; koges i sellerisaft til drik mod spolorm, knuses til omslag på kønsdelene mod for kraftige menses (1533; 11). Læger leversygdomme, nederløb og tarmbrud, bruges til gurglevand for hede i

»Tidlig forårsdag i skoven«. Maleri af H. A. Brendekilde, 1893. Overfor: Blå anemone. Flora Danica, 1761–1883.

svælg og hals (1648; 12), mod halsbetændelse (13). Drogen er anført i farmakopeen 1772.

Blev indplantet i haver (1648; 12), »dens skønhed har skaffet den en plads i blomsterhaver« (1806; 14).

Anemonen var Johan Ludvig og Johanne Louise Heibergs yndlingsblomst (15).

Hvideveje, - de lugter så *sæje* (stærkt) (Sønderjylland; 1). Om foråret plukkes talrige hvide anemoner til buketter og vaser.

LITTERATUR: (1) 697 122; (2) 488j 6,321 (Langel.); 228e 1,79; 488 4,1880,355; 830 5,74 og 12,41; 466 125 (VSjæll.); 239 1894,110; 519 8f,123; (3) 679 1,211f; 830 1,27 og 3,71 8,121; 488i 6,2,439; 488j 4,454; 783b; 107; (4) 360 1,1914,38 jf. 239 1894, 110; (5) 902f 136b; (6) 902l 20a; (7) 689 1,86; (8) 398 1806,525; (9) 83 27; (10) 1008 1,598; (11) 703

28a,38b,54a,67b; (12) 697 6; (13) 186 35; (14) 398 1806,523; (15) 725b 16/4 1950; (16) 228e 1,701.

PROSA OG POESI

Anemonen er et symbol, så smukt som man kan ønske sig det. Den fine stilk med de barnlige dunhår på sin tynde arm, de svaje blade, der endnu hænger lidt slappe og udfoldede, og blomsten, der er så jomfruelig, at den end ikke kender til parfume, duftløs folder den sig ud, hvid som et lin eller svag rosenfarvet på sine hvide kinder med de hundrede støvdragere som en gylden blomst i blomsten *Ths. Bartholin*; små jomfruer i brudelin *Ingeborg Marie Sick* (1). Flokke af hvide anemoner, der som flokke af rødkindede småpiger stod og svingede i den svale forårsluftning *C. Raunkiær* (2), og så langt man kan se, i det uendelige over sletter og skråninger, anemonernes lysende millioner med de-

res hvide blomster lukkede og bøjede som i drømme ... gribende ved sin dejlighed som ved sin bristende sarthed er skovens og anemonernes vår! *Ingeborg Raunkiær* (3); hvor vi som børn knælede i det bløde tæppe af anemoner, der blidt og hvidt strejfede vore knæ *Rie Nissen* (4); store brede [sne-]fnug, som fra mørket kom sejlene ind mod ruden og blev lysende, store anemoner *Martin A. Hansen* (5).

Store hvide anemoner, · skoven står jo endnu nøgen! · Kom I med det første vårbud, · har I mindelser til bøgen, · – store hvide anemoner? · Store, hvide anemoner! · I et elsket åsyn ligner, · og så tit I til mig nikker, · hende – hende jeg vel-signer *Martin Andersen-Nexø* (6), – og du og jeg gik gennem skoven, · hvor anemonerne just sprang ud. · Gik ind, hvor stilheden renest ånder, · og fandt ved bækken, hvor ingen kom, · hin flok tungsindige hvide nonner, · som vogter vårnattens helligdom. *Ludvig Holstein* (7); kan du huske, hvor vi elsked · dette myrl af anemoner, · der var unge som vor elskov, · der var hvide som vor lykke. · Véd du, at dit øje lyser, · som den hvide anemone? *Viggo Stuckenberg* (8).

Du er den gyldne stråle, · som gennem rummet flammer, · som lyser op foroven · under de brede kroner · og danser over bundens · sølvstjernemillioner *Otto C. Fønss* (9), en mælkevej af stjerner · i grønlig skinnende luft – · en stjernehave i solskin · med hvidlig krydret duft. – De hvideste anemoner · mit øje nogen tid så · lyste som stimer af stjerner · mellem de stammer grå *Johannes Jørgensen* (10). Indvævet i tæppet · som stjerne ved nat · slynged sig skælvende, · forårsbesat · snehvide, duftende, · guldstænkte kroner, · skovens anemoner *Henning Bangsgaard* (11); anemone – hvide stjerner, · med det milde skær af guld, · blideste blomst Underfuld! · Anemoner, slanke, blonde, · i en bar og barsk april · moderjordens pigesmil! *Kai Hoffmann* (12), og se, nu tindrer tusind anemoner · som stjerner i det løv, der faldt i fjor. · O, denne duft af muld og forårsgrøde! · Henover brudetæppets blomsterne · er det, som gik en brud sin ven i møde, · skælvende ved det under, som skal ske *Svend Rehling* (13).

Her skinner, dér skinner · hvide anemoner, · et kor af håb og minder · som ler · så skovens nøgne kroner · begriber, hvad der sker. *Valdemar Rørdam* (14). Vor gamle jord går gennem rum og tid · i brudesløret anemonehvid *Olaf Gynt* (15), en bølge gik frem i det mildnede vejr: · anemonernes luftige bræ *Piet Hein* (16). De tusind anemoners søde skåler, · der dækker

skovens bund så hvidt som sne *Hakon Holm* (17), anemonen kalked bunden *Mogens Garde* (18).

I blide skygger, blide lys, · små lilla nakker, solskinslys · – som var en stjernehimme! tabt · og atter af Guds fingre skabt. · En knipling over skovens bund, · som lå en barnebrud i blund · – en drømmeleg i søndenvind · med sollys på den spæde kind *Arthur Arnholtz* (19). Naturen, min elskerinde · har taget sit forklæde på, · sit forklæde af anemoner, · slængt over kjolens grå *Sophus Claussen* (20). Du sarte, fine, · vidunderlige, · med silkebløde · og skønne flige, · en stor og tindrende snekrystal · med rosa striber på kjolens fald. · Så skøn du synes · i forårssolen · som den, der nylig · sprang ud af skolen, · og klædt i hvidt til sin første fest · er en undselig, men yndig gæst *Chr. Hansen-Tybjerg* (21). Du, anemone, du gav mig dig helt, jomfruelig, sval og ren *Kaj Munk* (22). De rækker sig på tærne, · de hvide anemoner *Mogens Jeremiin Nissen* (23). Der stod anemoner ved træernes rod · og lytted som unge piger · til nattergalenes tryllesang · fra krattenes elskovs-riger. – Anemone, hvide stjerne · med det milde skær af guld *Kai Hoffmann* (24). Så risler atter de skjulte kilder · i anemonernes elverflor, · hvis hvide stjerner hans blik forvilder, · som lyste Paradis her på jord *Valdemar Rørdam* (25). Et brus af grønt omkring dig står, · du barn af sol og skygge · – et billed på den unge vår · er al din skære lykke *Kirsten Aakjær* (26). Anemoner små, hvis hvide ho'der hænge · som trætte børn, der længes efter søvn og senge *Knud Poulsen* (27), med åbent barneøj · ler den første anemone! · Mylrens mylren – lilla – hvide: · tusind i en håndevending *Holger Drachmann* (28).

Anemoners klokkestimer *Knud Wiinstedt* (29); mørkegrønne blade danner · stænglens fordrings-løse dragt, · midt i blostrets hvide bæger · er en gylden cirkel lagt *Emil Larsen* (30). Vårens evangelium, · vinens første perleskum *Vilhelm Gregersen* (31).

Jeg fandt i skoven de første · fjerlette anemoner, · med blade som rynkede fuglefodder, · skjulte af viscent løv *Hans Storm* (32). Og anemoner står så fromt · som små, halvtåbne breve, · hvor solen læser med et smil, · at det er godt at leve! *Harald H. Lund* (33), igennem åbne kroner · går solens brede strøm. · De skære anemoner · er vårens smukke drøm *Chr. Sommer* (34).

Kom, ja kom, du hvide flor, · snart er tiden inde, · dæk med hvidt den hele jord, · og lad

»De første anemoner«. Tegning af Paul Fischer i *Illustreret Tidende* 22-3-1896.

sneen svinde *Hakon Holm* (35). De første anemoner · i grønne hvergarnskjoler · er smuttet op af grøften · trods vintrens skarpe vinde, · om føje tid er blomstens · de blege barnekinde · så fregned og forrevne · som hegnet's haselspinde. · De vilde anemoner, · som simple gadeunger, · forfløjne og forpjuskede · de stod langs grøft og dige, · hvor ingen mer' dem huskede *Niels Jeppesen* (36). Vi vil leve, blomstre, plukkes, · inden skovens løvtag lukkes. · Tidligt tager vi vor sommer. · Vi skal gro, før skyggen kommer *Karen Plovgaard* (37). Lysende i sinde · står som evig poesi · anemonemindet *Hakon Holm* (35).

Olaf Andersen, I Anemonehaven (38); *Martin Andersen-Nexø*, Store hvide Anemoner (39); *Thorkil Barfod*, Anemone-Sang (40); *Vilh. Gregersen*, Anemone (31); *Hans Henriksen*, Anemoner (41); *Lili Hübschmann*, Anemoner (41 b); *Valdemar Rørdam*, Hvide Anemoner (14).

Den blå anemone lyser som et lille stykke himmel imod de rødbrune blade *H. E. Stubbe-Teglbjærg* (42)

Du lille, du dejlige blå anemone, · din blomst er som barnets smilende øje, · du ejer i farve en himmerigstone, · der bringer os bud fra det højeste høje! · Du lille beskedne i blomsternes vrimmel, · symbolet på forårets herlige himmel!

J. Ravn-Jonsen (43). De blå anemoner · forkyn-der opstandelsens fest *Olaf Andersen* (44), den, i hvis åbne kalk, i hvis dybe blå · sølvtråds-stjernen, levende skør og skinnende, lå, · krystallinsk som et snefnug og sitrende som en magnet *Valdemar Rørdam* (45).

For denne rene farve · den er mig som en vårens dåb, · den la'r mig nyfødt arve · en evighed af håb. · Så bøjer jeg mig da mod jord · og stryger ømt dit silkeflor, · en flig af nådens trone. · Du lille anemone, · hvor er vor skaber stor! *Kaj Munk*, Den blå Anemone (1943). En blå anemone hentet fra Vedersø præstegårdshave er plantet ved mindekorset i Hørbylunde.

LITTERATUR: (1) 824 4; (2) 754e 34; (3) 755 218; (4) 64 7/11 1950; (5) 333c 9; (6) 417 nr. 35, 1898; (7) 397f 15; (8) 868c 2f; (9) 283c 82f; (10) 463c 44,70; (11) 47 5; (12) 386f 44; (13) 759d 6; (14) 789q 23; (15) 316 29; (16) 361g 146; (17) 392f 40; (18) 294 45; (19) 64 22/5 1954; (20) 131b 183; (21) 341 20f; (22) 616c 35; (23) 649c 42; (24) 386f 14,44; (25) 789h 78; (26) 1003 16f; (27) 725 16/6 1923; (28) 203d 13f; (29) 976d 47; (30) 526 14f; (31) 307d 23; (32) 863 8; (33) 561e 24; (34) 846 68; (35) 392g 41; (36) 439b 15; (37) 938 nr. 18,1954; (38) 27g 15f; (39) 31 15f; (40) 48h 20f; (41) 368 46; (41b) 424 25/6 1939 (42) 635 20/4 1950; (43) 757 3; (44) 27f 17; (45) 789s 123f.